

ฐานานุสัถกิจ ใน สถาปัตยกรรมไทย

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

การปลูกบ้านสร้างเรือน เป็นปรกตวิสัยของคนทั่วไปซึ่งมีความประสงค์เพื่อจะได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ให้มีความสะดวกสบาย ปลอดภัยและเป็นสุข เหย้าเรือนทั่วไปจึงได้รับการเอาใจใส่ในการปลูกสร้างให้แข็งแรงมั่นคงและถาวร ให้สามารถคุ้มแดดกันฝน ได้ใช้เป็นที่พักินที่อยู่แลหลบร้อนไปได้นาน ๆ นอกจากนี้การปลูกบ้านสร้างเรือนยังพิถีพิถันในการจัดระเบียบ ส่วนสักรูปทรง และส่วนประกอบตัวเรือนให้มีความสวยงามเป็นที่ต้องตา และพึงใจแก่ผู้อยู่อาศัยประจำในเรือนนั้นหรือแขกผู้มาเยือน

การปลูกเรือนเป็นที่อยู่ในหมู่ชนชาวไทยแต่โบราณกาลเป็นมาโดยลำดับ จนกระทั่งมาถึงกลางสมัยรัตนโกสินทร์ ควรกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ปลูกบ้านทำ

เรือนขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ยังมีธรรมเนียมและขนบนิยมในการปลูกสร้างเรือนและแต่งเรือนต่าง ๆ ออกไปเป็นหลายแบบหลายระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าของเรือนยอมรับสภาพฐานะแห่งคนและกำลังทุนทรัพย์พอจะปลูกเรือนอยู่ได้ประการหนึ่ง กับเพื่อแสดงออกฐานะและความสำคัญแห่งเจ้าของเรือนซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้น ๆ ยอมรับและยกย่องนับถืออีกประการหนึ่ง ธรรมเนียมและขนบนิยมในการทำเรือนเป็นที่อยู่อาศัยในหมู่คนไทยดังกล่าว ซึ่งจะเรียกว่า ฐานานุศักดิ์ของเขี้ยวเรือนไทย หรือฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย ต่อไปข้างหน้า เป็นเรื่องที่น่าทึ่งใจที่ได้สนทนาปากว่าคืบสูญไปเสียจากความสำนึกของคนเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นเหตุเนื่องด้วยอิทธิพลแบบอย่างการปลูกสร้างเขี้ยวเรือนที่เป็นกระแสวัฒนธรรมภายนอกซึ่งล้วนแต่แปลก ๆ ใหม่ ๆ ได้หลั่งไหลเข้ามาและแพร่สะพัดเข้าสู่ชุมชนในสังคมอย่างรวดเร็ว คนที่มีกำลังพอจะสร้างเรือนขึ้นในช่วงหลังของสมัยรัตนโกสินทร์ ต่างก็พอใจในแบบเรือนอย่างใหม่ ละแบบดั้งเดิมที่เป็นคตินิยมมาแต่ก่อนเป็นลำดับ เหตุนี้ ธรรมเนียมและขนบนิยมอันแสดง “ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย” จึงคลายไปจากความสำนึกและค่อยหมดไปจากความคิดของคนจำนวนมากในปัจจุบันซึ่งเป็นเหตุและผลทางหนึ่ง กับสภาวะของสังคมเปลี่ยนแปลงไป จากการยอมรับฐานะบุคคลในสังคมตามระเบียบศักดิ์ินามาเป็นการยอมรับฐานะบุคคลซึ่งเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพตามระบอบรัฐธรรมนูญ ก็เป็นเหตุหนึ่งที่บุคคลในสังคมมีสิทธิและเสรีภาพเลือกสรรค์แบบอย่างในการปลูกเรือนได้อย่างอิสระและตามความพอใจ ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งทำให้ความคิดในเรื่อง “ฐานานุศักดิ์ของเรือนไทย” หรือ “ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย” สูญสิ้นไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงและความเชื่อในระบบการปกครองแห่งสังคม

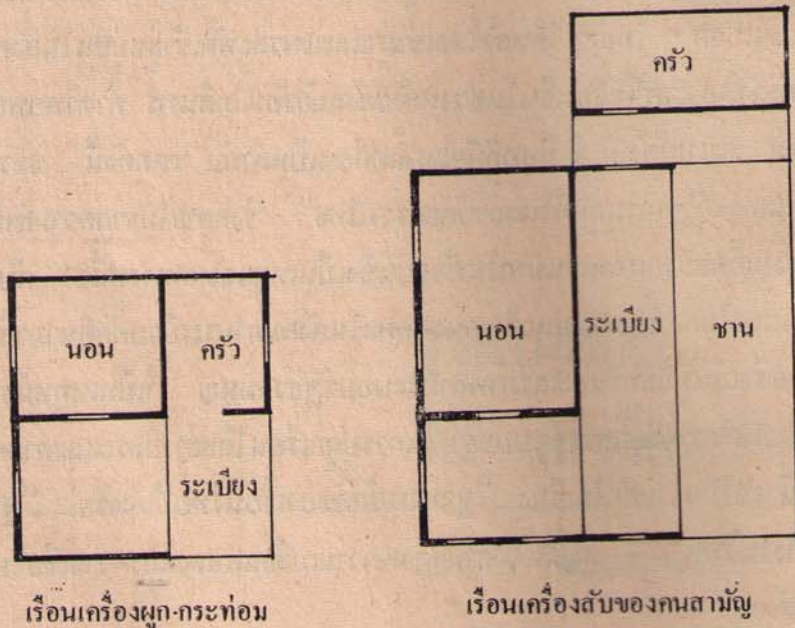
ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย หมายถึง การแสดงฐานะและความสำคัญของบุคคลในสังคมให้ปรากฏโดยอาศัยรูปแบบและศิลปะลักษณะทางสถาปัตยกรรม เป็นเครื่องหมายหรือประกาศฐานะแห่งศักดิ์ินตามลำดับ ความสำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับอยู่ในสังคมสมัยก่อน เพื่อขยายความหมาย “ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย” ให้เป็นภาพที่ชัดเจนขอให้พิจารณาจากตัวอย่างอันมีมาในกฎมณเฑียรบาลแต่สมัยอยุธยา มีข้อความแสดง ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมว่า “พระเจ้าลูกเธอกินเมือง ซี่พระยานุมาศกลีบบัว มีกรมผู้ชาย ผู้หญิง มีหอพระ มีพระที่นั่งออกโรง” ขอให้สังเกตคำว่า “หอพระ” และ “พระที่นั่งออกโรง” แสดงให้เห็นเป็นสถาปัตยกรรมทั้งสองประเภท คือ หอพระและพระที่นั่งออกโรงหรือท้องพระโรง

กย

จะได้
การ
เป็นที่
รู้จัก
ตั้งใจ

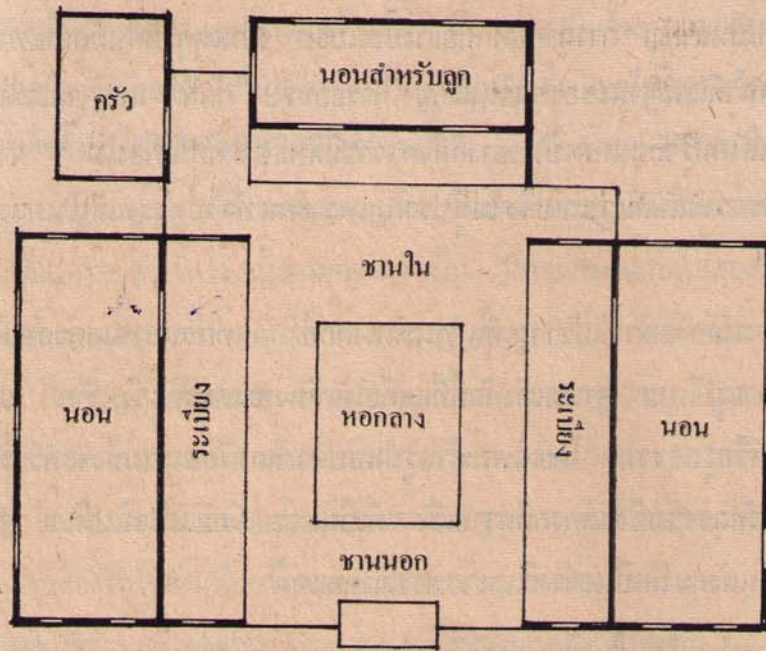
จน
นั้นทำ

นี้ เป็นเครื่องแสดงพระอิสริยยศก็เฉพาะพระเจ้าลูกเธอที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้มีกรมหรือทรงกรมเท่านั้น จึงสมควรมี "หอพระ" เป็นเครื่องแสดงพระอิสริยยศ และพระที่นั่งออกโรงหรือท้องพระโรงในวังที่ประทับเป็นสถานที่ว่าราชการ เป็นเครื่องแสดงพระอิสริยยศก็หรือฐานะอันสำคัญให้ปรากฏ เจ้านายที่มีได้ทรงโปรดให้มีกรมหรือทรงกรม จะสร้างหอพระ ทำพระที่นั่งออกโรงหรือท้องพระโรงขึ้นในวังมิได้ ผิดพระราชธรรมเนียม ตัวอย่างต้งแสดงมานี้หวังว่าจะนำความเข้าใจ ความหมายของฐานานุกิติในสถาปัตยกรรมไทยได้ตามสมควร

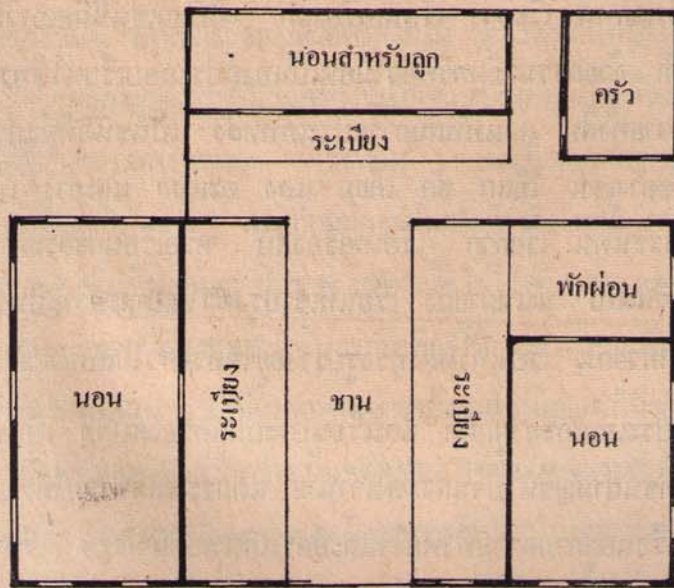
การนำเสนอ เรื่องฐานานุกิติในงานสถาปัตยกรรมไทยนี้ ก็ด้วยเหตุที่ธรรมเนียมและขนบนิยมในการสร้างปลูกเรือนเพื่อแสดงออกถึงฐานานุกิติของชนชาวไทยนั้นเคยมีมาแต่ก่อน เป็นสาระสำคัญแห่งวัฒนธรรมประการหนึ่ง ควรนำมาพรรณนาไว้ให้ปรากฏในที่นี้ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนในชาติ ทางด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับฐานานุกิติที่แสดงออกในสถาปัตยกรรม ไว้ตามส่วนที่พึงจะกระทำได้ กับเพื่อการที่จะประมวลข้อมูลและกฎขั้นพื้นฐานด้านคติความเชื่อในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไว้ให้ได้ ซึ่งจะเป็นผลสนับสนุนในการพินิจและศึกษา งานศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรมไทย ได้สาระสำคัญยิ่งขึ้น

ไปรด
และ
องแสง
รงกรม
มเนียม
กรรม-

เรือนเครื่องสับของคหบดี

กรรม-
นเคย
ภาฏใน
ศักดิ์ที่
ผลและ
บสนุน

เรือนเครื่องสับของครอบครัวที่มีฐานะดี

คนแต่ก่อนผดุงสถานะภาพของสังคมเป็นปรกติมาได้ก็ด้วยการ ยอม รับ ฐานะ แห่ง คักดิ์ของบุคคลเป็นสำคัญ การลำดับคักดิ์อย่างมีระเบียบ เป็นเหตุให้คนมีความพร้อมสำนึกอยู่ เป็นปรกติในหน้าที่และฐานะของตนในสังคม การยอมรับ "คักดิ์" และฐานะแห่งคักดิ์ เป็น ผลทำให้คนในสังคมนับจักตนเองเป็นอย่างดีตัวควรจะมีสิทธิตามคักดิ์เพียงใด การล่วงละเมิด การก้าวร้าวและความสับสนวุ่นวายจึง ไม่สู้ปรากฏเพราะคนทั่วไปตระหนัก ในความสำคัญของ คักดิ์เป็นอย่างดี

การแสดงให้เห็นปรากฏเห็นฐานะแห่งคักดิ์ แต่ก่อนอาจแสดงออกได้เป็นหลาย ลักษณะและหลายรูปแบบ ฐานะแห่งคักดิ์ที่แสดงให้เห็นง่ายและชัดแจ้ง คือ แสดงออกใน ทางวัถดุธรรมหรือรูปธรรม โดยเฉพาะจันรูปแบบทางสถาปัตยกรรมซึ่งจะพรรณาเป็นลำดับ ต่อไปล้วนเป็นวัถดุธรรมซึ่งแสดงคติความเชื่อ ที่เป็นธรรมเนียมและขนบนิยม แสดงฐานะ- นุคักดิ์ของคนในสังคมได้เป็นอย่างดีและจะพรรณาคือต่อหน้า

การปลูกเรือนชั้นเป็นที่อาศัยกันอยู่หลั่นนอน ที่มีอยู่ตามปรกติแต่ก่อนนั้นมิทำด้วย ทัพสัมภาระเป็นสองประเภทด้วยกัน คือ ประเภทแรกเป็นที่สัมภาระชนิดที่ไม่เป็นแก่นสาร ไม่คงทนถาวรอยู่ได้นาน มีเป็นต้นว่าไม้ไผ่ ใบจาก ใบลาน ใบตาล และหวาย นำมาทำ ที่อาศัยเรือนที่อยู่ประเภทนี้ เรียกว่า เรือนเครื่องผูก ที่เรียกเช่นนี้ถือเอาวิธีการคุมเรือนชั้น เป็นหลักให้ตั้งอยู่ได้ ด้วยกรรมวิธีผูกมัดตัวไม้อันเป็นองค์ประกอบเรือนให้ทรงรูปอยู่ได้ โดย เส้นตอกและเส้นหวายทั้งสิ้น ส่วนทัพสัมภาระประเภทหลัง เป็นชนิดที่มีแก่นสารคงทนถาวร อยู่ได้นาน ๆ มีตัวอย่างเช่น ไม้แก่น สัก เคี่ยม แดง ตะแบก และยาง เป็นต้น เรือนซึ่ง ปลูกด้วยทัพสัมภาระชนิดนี้ เรียกว่า "เรือนเครื่องสับ" หรือเรือนฝากระดานก็เรียกกัน ข้อ ที่เรียกว่า เรือนเครื่องสับ นั้นหมายถึง เรือนที่เขาปรุงตัวไม้แต่ละตัวที่เป็นโครงสร้างโดยวิธี สับปากไม้ติดต่อเข้าด้วยกัน เรือนทั้งหลังทรงรูปร่างอยู่ได้ด้วยตัวไม้สับปากยึดกันอยู่ทั้งสิ้น

เรือนประเภทเครื่องผูกก็ดี และเรือนประเภทเครื่องสับก็ดี เป็นที่อยู่อาศัยของคน ไทยมาแต่เดิมตั้งแต่ชนสามัญขึ้นไปจนกระทั่งเจ้านาย แต่กระนั้นก็ตามมิได้หมายความว่าคนใน สังคมจะเลือกปลูกเรือนอยู่ตามความพึงพอใจและอิสระเกินพอดีมิได้เลย เรือนทั้งสองประเภท นี้หากจะปลูกขุ่นยอมจะต้องเป็น ไปตามคักดิ์อันมีสิทธิ์ที่จะทำหรือฐานะซึ่งอาจทำเรือนชั้นและ รักษาเรือนนั้นไว้ได้ การปลูกเรือนหรือที่อาศัยตามลำดับแห่งคักดิ์ มีดังนี้

เรือนประเภทเครื่องผูก หรือที่พักอาศัยซึ่งสร้างขึ้นด้วยทัพพีสัมภาระที่ไม่สู้คงทนถาวรถึงกล่าวแล้ว มีทำเป็นสองลักษณะด้วยกัน คือ ปลูกเป็นโรง อย่างหนึ่งกับปลูกเป็นเรือนอีกอย่างหนึ่ง ที่พักอาศัยที่เป็นอย่างโรงนี้ปลูกเป็นหลังชั้นโดยปักเสาลงกับดินทำเป็นโครงรอบโรงและเพื่อกำยันโครงหลังคาซึ่งมุงไว้ด้วยตับจาก หรือ ตับคา ฝารอบตัวโรงกันด้วยซี่กไม้ไผ่ขัดแต่ละรอบแต่ละค้ำัน พื้นโรงข้างใน คือ พื้นดินทึบปราบให้เรียบ ส่วนที่นั่งและนอนปลูกร้านทำเป็นแคร่อยู่อ้างในโรงนั้นตามความจำเป็น นี่คือลักษณะทั่วไปของโรง สิ่งปลูกสร้างเป็นที่อาศัยลักษณะโรงนี้ เป็นที่อยู่ของคนระดับลูกนา คือ คนซึ่งรับจ้างเขาทำนา หรือเข้านาเขาทำ โรงซึ่งเป็นที่อยู่ของคนจำพวกนี้จึงมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า “โรงนา” เป็นที่พักอาศัยซึ่งทำขึ้นได้อย่างง่ายและไม่จำเป็นต้องใช้เงินในการปลูกสร้างมาก เพราะทัพพีสัมภาระต่างๆ อาจหาได้เปล่าในท้องถิ่นนั่นเอง เป็นที่อยู่เหมาะแก่ฐานะของผู้เป็นเจ้าของโรงซึ่งไม่อุดมด้วยโภคทรัพย์ โรงนี้ยังได้ใช้เป็นที่อาศัยของคนงานรับจ้าง ไพร่สม และทาส แต่ในสมัยก่อนด้วย โรงจึงเป็นที่พักอาศัยของคนที่มีฐานะแห่งศักดิ์ระดับผู้หาเข้ากินค่าทั่วไป

ที่อยู่อาศัยประเภทเครื่องผูกที่มีลักษณะเป็นเรือน หมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่มีพื้นทำยกขึ้นจากพื้นดินโดยมีเสาเรือนและรอดรับพื้นนั้นไว้ ทำหลังคามุงด้วยตับจาก ตับคา หรือตับแฝกอย่างใดอย่างหนึ่ง พื้นของเรือนปลูกด้วยฟากไม้ไผ่ ฝาเรือนกันด้วยแผงกะเขงอ่อนหรือซี่กไม้ไผ่ขัดแต่ละเรือนเครื่องผูกนี้มีระเบียบและชานเป็นส่วนประกอบเป็นที่สะดวกสบายกว่าโรงเรือนเครื่องผูกมีชื่อเรียกมาแต่โบราณว่า “กระท่อม” เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่มีฐานะมั่นคงกว่าคนจำพวกที่อาศัยอยู่กับโรง กระท่อมมักจะปลูกอยู่ติดกับโรงมักทำพออาศัยอยู่ชั่วคราวเท่านั้นเพราะเจ้าของโรงซึ่งเป็นลูกนาหรือเข้านาเขาทำนั้น ไม่ได้อยู่อาศัยที่ซึ่งปลูกโรงอยู่ก็มีไร่เป็นที่ของตนเอง ย่อมจะไม่ลงทุนหนักในการทำที่อยู่ให้ถาวร คนที่ทำกระท่อมเป็นที่อยู่ส่วนมากจึงเป็นผู้มีฐานะมั่นคงกว่ามีที่ดินของตนบ้างแม้จะเล็กน้อยแต่ก็มีฐานะทางศักดิ์เป็นที่ควรนับถือกว่าเป็นพลเมืองสำคัญที่มีอาชีพเป็นหลักฐาน แต่ก็ยังอยู่ในระดับไม่มั่งคั่งหรือเป็นสุขสบายนัก ฉะนั้นจะเห็นจากการลงโทษเจ้านายบ้างพระองค์ที่มีมาในประวัติศาสตร์ให้ได้รับความทุกข์ยากจนควรแก่โทษ มีอยู่วิธีหนึ่ง คือ ถอดยศและให้ชีวิตอยู่อย่างพลเมืองสามัญระดับที่อยู่กระท่อม ดังปรากฏคราวหนึ่ง ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า “เมื่ออาสาพหมาส

เข้าพระวษา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินด้วยสนมราชกัลยา ออกไปมัสการจุศ
เทียนพระวษา ถวายพระพุทธรูปปฏิมากร ณ วัดสรรเพชญ์เสร็จประกาศมาหน้าพระวิหารใหญ่
ทอดพระเนตรเห็นพระอาทิตย์วงศ์ ราชบุตรพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งยกออกเสียจากราชสมบัติ
นั้น ขึ้นนั่งห้อยเท้าอยู่บนหลังกำแพงแก้ว ซึ่งพระหัตถ์ตรัสว่าพระอาทิตย์วงศ์องค์อาจ มิได้ลง
จากกำแพงแก้วให้ต่ำ ลตพระอาทิตย์วงศ์ลงจากยศ ให้ไปปลุกเรือนเส้าไม้ไผ่ ๒ ห้อง ๒ หลัง
ริมท่าทราย ให้อาทิตย์วงศ์อยู่ ให้คนอยู่ด้วย ๒ คน แต่พออยู่ที่ก้นน้ำหุงข้าว สักแล้วเสร็จเข้า
พระราชวัง” และการลงโทษเจ้านายให้ได้รับความลำบากเสมอ ด้วยความเป็นอยู่ของคน
สามัญระดับอยู่ในกระท่อมนี้ยังปรากฏมีในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องหนึ่ง คือ
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ได้นางรจนา คือ นางรจนาเสีย
พวงมาลัยไปให้เงาะแล้ว ท้าวสามนต์ผู้เป็นบิดาก็โกรธจึงขับไล่นางและสามีไปให้เผชิญกับความ
ลำบาก ให้สมกับโทษของนางที่ทำให้ผู้เป็นบิดาไม่พอใจ มีความว่า

“เมื่อนั้น
หงรักทั้งแค้นแน่นอรุรา
จำจะต้องเงียดดอดกลั้น
คิดพลางทางสังเสนาไน
จะขับไล่ไปเสียด้วยกัน

ท้าวสามนต์ฟังขังน้ำหน้า
นั่งนึกครึกครายอยู่ในใจ
คอยหยิบผัดมันให้จงได้
อรจนากูไม่ขอเห็นมัน
ปลุกกระท่อมให้มันอยู่ปลายนา”

โดยความที่อ้างถึงและกล่าวไว้ในที่นี้ คงจะพอชี้ให้เห็นได้ว่าสภาพของคนที่มี
ฐานะแห่งศักดิ์ในระดับที่กล่าวนี้ จะไม่เป็นที่น่าสบายและเป็นสุข จึงได้ถูกใช้เป็นมาตรการ
ในการลงโทษแบบหนึ่งแก่เจ้านายในสมัยก่อน

การปลุกเรือนในระดับถัดขึ้นมาจากเรือนเครื่องผูก คือ การทำเรือนประเภท
เครื่องสับ หรือที่เรียกว่า เรือนฝากระดาน คนแต่ก่อนมักจะนับถือกันว่า ใครสามารถปลุก
เรือนฝากระดานอยู่ได้ เป็นคนที่มีหน้ามีตา ฐานะมั่งคั่งพอสมควรจึงสามารถปลุกเรือนเครื่อง
ไม้แก่นแผ่นฝาไม้จริงเป็นที่อาศัยย่อมดำเนินอยู่ภายใต้ธรรมเนียม และขนบนิยมตามลำดับฐานะ
แห่งศักดิ์ของบุคคลในสังคมด้วย กล่าวคือ เรือนฝากระดานสำหรับที่อยู่ของคนสามัญทั่วไป

ปลูกเรือนขนาดยาวเสมอสามห้อง มีระเบียบและชานเล่นตามยาวข้างเรือน มีเรือนครัวพ่วงอยู่
 ด้านหัวชานข้างหนึ่ง หัวชานด้านตรงข้ามพาดกระไดเป็นทางขึ้นลง นี้เป็นรูปแบบเรือนของ
 ชนสามัญผู้มีฐานะพอมีอันจะกิน เรือนเช่นนี้อาจขยายหรือปลูกเรือนเคียงขึ้นเป็นหมู่เพิ่มเติมอีก
 ได้ไม่จำกัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความบริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์และความต้องการที่อยู่ของสมาชิกแห่ง
 ครอบครัวมีเพิ่มมาและเติบโตขึ้น เช่นนี้ก็คือเรือนของชนสามัญ คงทำได้แต่เรือนสำหรับอยู่และ
 ครัว จะทำห้องหรือหอขวางเป็นการไม่สมควร ไม่ต้องด้วยธรรมเนียมและขนบนิยมแห่ง
 ฐานานุศักดิ์ ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

เรือนฝากระดานสำหรับที่อยู่ของขุนนางข้าราชการ มีทรวดทรงและแบบอย่างไม่
 ลู่ต่างไปกว่าเรือนฝากระดานสำหรับที่อยู่ของคนสามัญ แต่จะต่างกันตรงตำแหน่งวางเรือนและ
 เรือนในส่วนที่แสดงศักดิ์ให้ปรากฏ กล่าวคือ เรือนของข้าราชการทั่วไปมีธรรมเนียมปลูก
 เรือนคี่มีชานนอกเล่นกลางระหว่างหน้าระเบียบเรือนทั้งคู่ ท้ายชานด้านในปลูกเรือนครัว
 หัวชานด้านหน้าเรือน พาดบันไดเป็นทางขึ้นและลง กลางชานระหว่างเรือนปลูกเป็นหอโถง
 ขนาดย่อม เรียกว่า หอรี คือ หอซึ่งปลูกยาวไปตามขนาดยาวของชาน หอหลังนี้วางแห่ง
 เรียกว่า หอกลางเพราะปลูกอยู่ตรงกลางชานนี้เอง หอรีหรือหอกลางใช้เป็นที่รับรองแขกผู้มา
 เยือนในโอกาสต่าง ๆ ใช้เป็นที่พบปะสนทนาราชการบ้าง ใช้เป็นที่พักผ่อนเจ้าของเรือนและ
 สมาชิกในครอบครัว และประกอบพิธีตามประเพณีส่วนบุคคลในเทศกาลต่าง ๆ ด้วย บนหอ
 กลางนี้เจ้าของเรือนมักจะเอาใจใส่ในการตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษ เพราะเป็นที่ควรระแวด
 ระวังยิ่ง ทั้งเป็นที่ควรสบาย ข้อนี้อาจจะอาศัยข้อความจากวรรณคดีช่วยขยายภาพให้เห็น
 บ้างดังนี้

“เดินถือพาฟันขนหอกลาง	ของขุนข้างสร้างขันไว้ใหม่ใหม่
ซ่อนนึ่งคังฉากพับไว้	ขุนทองกรงทองใส่สะอาดตา
ตระกอกใหญ่ใส่รูปฝรั่งนั่ง	นัยน์ตาตั้งค้อนคมดุสมหน้า
ชมพรางทางเดินเพลิดเพลินมา	รีบเร่งเร็วหาเจ้าวันทอง”

การจุก
 กรใหญ่
 สมบัติ
 มิได้ลง
 ๒ หลัง
 ตรีเข้า
 ของคน
 คือ
 นาเสียง
 ๒ ความ

คนที่มิ
 ราชการ
 ประเภท
 ปลูก
 ครัว
 ฐานะ
 ทั่วไป

เรือนสำหรับที่อยู่ของขุนนางซึ่งมีบรรดาศักดิ์และฐานะของตำแหน่งราชการสูง ก็มีธรรมเนียมและขนบนิยมในการแสดงฐานะานุศักดิ์ให้ปรากฏเด่นชัดขึ้นกว่าบรรดาข้าราชการสามัญระดับรองลงไปตามที่กล่าวแล้ว กล่าวคือ เรือนที่อยู่สำหรับเจ้าเรือนและบริวารในสกุลเป็นอย่างดีเรือนหนึ่ง มีเรือนประธานปลูกเคียงคู่ขนานกลาง บนบานมีหอกกลางหรือหอรูหรือห้องหลังหนึ่ง ท้ายชานค้ำในปลูกเรือนขวางเป็นบริวาร สำหรับปลูกที่โตพอจะมีเรือนอยู่ต่างหากได้อยู่เป็นส่วนตัว และหน้าเรือนหลังขวางนี้มีชานเล่นผ่านค้ำย ห้วชานค้ำหนึ่งปลูกเรือนครัวประจำบ้าน และห้วชานค้ำตรงกันข้ามจะทำแฝงลับแลกันไว้เป็นส่วนรโหฐานเพื่อใช้อบน้ำหรืออาบน้ำ ตำนานหน้าของเรือนของขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์มีธรรมเนียมว่าจะต้องปลูกหอกขวางขึ้นตามขนบนิยม หอกที่ปลูกขึ้นทางหน้าเรือนนี้บางที่เรียกว่า หอกหน้า คือ เป็นสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ข้างหน้าหมู่เรือนทุกหลังและที่เรียกว่า หอกขวาง ก็เพราะเหตุที่ตำแหน่งการวางตัวเรือนเอาค้ำยาวขวางอยู่ตรงห้วชานกลางทางค้ำหน้าเรือนนั่นเอง หอกหน้าหรือหอกขวางนี้เป็นเรือนโคก ๆ จึงเรียกว่า หอก บางแห่งกันฝาติดหน้าต่างมีบานปิดล้อมสามค้ำ เปิดโล่งค้ำที่หันเข้าสู่ชานกลางในหมู่เรือนแต่บางแห่ง กันฝาแม่หม้าย คือ แหวะช่องระหว่างในกลางฝาเป็นช่องสี่เหลี่ยมและกันลูกกรงให้ลมเดินได้คล่อง ก็ยังช่วยให้ในห้องมีแสงสว่างดีขึ้น หอกหน้าหรือหอกขวางนี้ใช้เป็นที่ทำราชการของขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ หรือเจ้านายที่มีได้มีกรมแต่มีตำแหน่งต้องดูแลและควบคุมคนหลวงทำราชการต่าง ๆ ก็ใช้หอกหน้านี้เป็นที่บัญชาการพิจาราราชการ และตัดสินความต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องด้วยขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์สูงและมีตำแหน่งสำคัญ ๆ ในสมัยก่อนไม่มีที่ทำการเป็นส่วนกลางของรัฐเช่น กระทรวง กรม หรือ กองอย่างที่มีในปัจจุบัน ขุนนางที่เป็นผู้บังคับการกรมกองต่าง ๆ ล้วนแต่ใช้บ้านของตนเป็นที่ทำการในหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายในตำแหน่งนั้น ๆ หอกหน้าจึงเป็นที่หมายสำคัญในการแสดงฐานะานุศักดิ์ของขุนนางผู้เป็นเจ้าของเรือนนั้นโดยแท้ อนึ่ง หอกหน้านี้อาจเทียบได้กับพระที่นั่งออกโรง หรือท้องพระโรงในวังของเจ้านาย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้มีกรม หรือ ทรงกรมได้ใช้เป็นที่ทำราชการเช่นเดียวกัน ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า แต่หอกหน้าในบ้านขุนนางไม่เรียกว่าท้องพระโรง ก็เพราะขุนนางนั้นเป็นสามัญชน ไม่มีธรรมเนียมให้เรียกว่า ท้องพระโรงคงเรียกว่าหอกหน้า หรือ หอกขวางเพียงนั้น อนึ่ง เรือนเครื่องสับหรือเรือนฝากระดานซึ่งเป็นที่อาศัยของคนทั่วไปและขุนนาง มีตอกแต่งกรอบหน้าจั่วค้ำยบันลุ่มและมีตัวหงาติดชายบันลุ่มได้เท่านี้ กับตัวเรือนคงปล่อยเนื้อไม้ตามธรรมชาติไม่ทาสีใดสีหนึ่ง

บรรณานุกรม

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, ศิลปกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงวงศ์ สุรวงศ์วิวัฒน์ ต.จ. ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส, ๒๕๒๒

กักราชานุกาพ, กรมพระยา, ตำนานวังเก่า, กรมศิลปากร

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๓

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับหลวง ตรา ๓ ดวง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๔, พิมพ์ในงานปลงศพ คุณหญิงปฏิภาณพิเศษ (ลมุน อมาตยกุล), โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๙.

ประชุมหนังสือเก่า

พระบรมมหาราชวัง, โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔.

ศิลปากร, กรม, ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

วังทอง, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ท. โกวิท ประภาพันธ์ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร, ๒๕๐๘.